

Bartosz Nowakowski

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej: "Zdolność/niezdolność do zawarcia małżeństwa kanonicznego – perspektywa psychologiczna, psychiatryczna i kanonistyczna"

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 54/1-2, 480-486

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

św. w tzw. dni liturgiczne oraz przyjmowania ofiar mszalnych. Podsumowując zaś stwierdził, iż choć aktualne prawo partykularne w dużej mierze spełnia normy, które legły u podstaw prac Papieskiej Komisji do prac nad Kodeksem Prawa Kościołów Wschodnich, to jednak widać jeszcze sporo niedociągnięć. Dlatego prace kodyfikacyjne w Ukraińskim Kościele Greckokatolickim nie są jeszcze zakończone, a *Synod Biskupów zlecił kontynuację prac nad prawem partykularnym Synodalnej Komisji Kanoniczno-Prawnej, która w najbliższym czasie ma doprowadzić prace nad systematyzacją prawa partykularnego do pomyślnego zakończenia.*

Na zakończenie konferencji, której podsumowaniem była żywa dyskusja na tematy poruszane przez Prelegentów, biskup sandomierski Krzysztof Nitkiewicz, podziękował wszystkim obecnym za uczestnictwo i zaprosił na uroczysty obiad do Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu.

Urszula Nowicka

Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej: *Zdolność / niezdolność do zawarcia małżeństwa kanonicznego – perspektywa psychologiczna, psychiatryczna i kanonistyczna*

Sługa Boży Jan Paweł II w słynnej encyklice *Fides et ratio* (nr 3) napisał, iż „wiele jest dróg, którymi człowiek może zmierzać do lepszego poznania prawdy, a przez to czynić swoje życie coraz bardziej ludzkim. (...) Pragnienie prawdy stanowi bowiem nieodłączny element ludzkiej natury. Wrodzoną cechą umysłu ludzkiego jest skłonność do zastanawiania się nad przyczyną zjawisk, chociaż odpowiedzi, jakich sobie stopniowo udzielał, są osadzone w kontekście wskazującym wyraźnie na wzajemne oddziaływanie różnych kultur, w których człowiek żyje”. Z absolutną pewnością można stwierdzić, iż w meritum tych słów wpisuje się Ogólnopolska Konferencja Naukowa zorganizowana na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w dniach 20-21 października 2010 r., przez Wydział Prawa Kanonicznego (I i II Katedrę Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego) oraz przez Instytut Psychologii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej (Katedrę Psychologii Sądowej i Penitencjarnej i Katedrę Psychologii Pracy i Stresu), określona granicami tematu: *Zdolność / niezdolność do zawarcia małżeństwa kanonicznego – perspektywa psychologiczna, psychiatryczna i kanonistyczna.*

Konferencję rozpoczęła koncelebrowana Msza Święta sprawowana w kościele pw. Niepokalanego Poczęcia NMP pod przewodnictwem Dziekana Wydziału Prawa

Kanonicznego ks. prof. dr hab. Józefa Wroceńskiego. Homilię wygłosił światowej sławy kanonista ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski.

Po Mszy Świętej uczestnicy Konferencji przeszli do Auli Jana Pawła II, gdzie nastąpiło otwarcie konferencji. Jako pierwszy w imieniu Rektora UKSW powitał uczestników Prorektor UKSW ks. prof. dr hab. Jan Przybyłowski, następnie zabrał głos ks. prof. dr hab. Jan Krokos, Dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW, podkreślając interdyscyplinarny charakter Konferencji, oraz pan prof. dr hab. Zdzisław Majchrzyk, Kierownik Katedry Psychologii Sądowej i Penitencjarnej, który podziękował osobom bezpośrednio zaangażowanym w przygotowanie Konferencji za poświęcony czas i włożony wysiłek. Jeszcze przed ukonstytuowaniem się prezydium I Sesji, ks. prof. dr hab. Józef Wroceński poinformował uczestników, iż wszystkie wygłoszone referaty zostaną opublikowane w dwóch czasopismach naukowych Wydziału Prawa Kanonicznego: *Ius Matrimoniale* i *Prawie Kanonicznym*.

O godz. 11.00 rozpoczęła się I Sesja Konferencji, której przewodniczył pan prof. dr hab. Zdzisław Majchrzyk (UKSW) i Prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak (UKSW) (pilne obowiązki nie pozwoliły przybyć zaproszonemu ks. prof. dr hab. Antoniemu Dębińskiemu z KUL-u). Jako pierwszy zabrał głos pan prof. dr hab. Jan Terelak (UKSW), przedstawiając zagadnienie: *Pojęcie normy w psychologii*. Swój referat podzielił na dwie części, omawiając pojęcie normy funkcjonujące w naukach społecznych oraz dyscypliny psychologiczne odpowiadające granicom tych norm. Zwrócił uwagę na potoczne rozumienie normy w tzw. kategoriach: ilościowych, postulatycznych i normatywnych, oraz zaprezentował modele naukowe: ilościowy czyli statystyczny, kulturowy czyli jakościowy i ideowy czyli teoretyczny. Podkreślił, aby w psychologii i praktyce sądowej uwzględniać trzy elementy nauk będących pochodnymi w/w modeli: socjopsychometrię, idealizm kulturowy oraz racjonalizm realny. Jako drugi prelegent wystąpił ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski (UKSW) z referatem: *Małżeństwo w prawie kanonicznym*. W odniesieniu do źródeł pochodzenia norm prawa małżeńskiego zaznaczył różnice pomiędzy systemem cywilnym i kanonicznym. W swoich rozważaniach wyszedł od zaaplikowanej do systemu prawa kanonicznego, rzymskiej definicji zgody małżeńskiej pochodzącej od Modestyna, a następnie w przedmiotowym kontekście zwrócił uwagę na systemowe cele i przymioty małżeństwa. Podkreślił, iż kanonista w badaniu nieważności małżeństwa nie może tworzyć systemu norm opartych na płaszczyźnie kategorii psychologicznych, gdyż wytyczną dla sędziego-kanonisty jest system norm prawa kanonicznego, a osiągnięcia psychiatrii i psychologii są wyłącznie w służbie kanonistyki. Kolejny referat, zatytułowany *Rozeznanie oceniające – aspekty psychologiczne*, przedłożyła pani prof. dr hab. Stanisława Steuden (KUL). Stawiając na początku dwie tezy: czym jest małżeństwo w kontekście rozeznania oceniającego oraz kiedy rozeznanie oceniające

wpisuje się w tytuł kan. 1095 n. 2 KPK, wyszła od kodeksowej definicji małżeństwa, zwracając uwagę na jej elementy antropologiczne i sakramentalne. Podkreśliła syntetyczność i wzajemność trzech zasadniczych praw i obowiązków, które nie są zależne od woli podmiotu lecz wynikają z celów małżeństwa: wzajemnego dobra małżonków, zrodzenia oraz wychowania potomstwa. Niezwykle ciekawym punktem niniejszego referatu stała się prezentacja cech rozeznania oceniającego, takich jak: rozróżnienie przedmiotu wyboru (w tym kontekście małżeństwa), charakter krytyczny, rozumienie przymiotów małżeństwa, realistyczna samoocena siebie i współmałżonka oraz świadomość odpowiedzialności za przyszłe małżeństwo. I Sesję przedpołudniową zakończył referat *Istotne obowiązki małżeńskie* wygłoszony przez ks. prof. dr. hab. Ryszarda Szttychmiera (UWM). Autor omówił w nim stan badań poruszanego zagadnienia, znaczenie istotnych obowiązków małżeńskich, zwrócił uwagę na potrzebę bliższego ich dookreślenia oraz przedstawił pewną próbę konkretyzacji obowiązków małżeńskich czyli ich katalog. Szczególnie w odniesieniu do ostatniej kwestii, podkreślił, iż istnieje konieczność stworzenia dla potrzeb sądownictwa, katalogu praw i obowiązków małżeńskich, gdyż takowe postulaty były wysuwane przez Rotę Rzymską, jak i przez trybunały niższych instancji. Jednocześnie – zdaniem wielu kanonistów – stworzenie zamkniętego katalogu jest niewykonalne ze względu na stały rozwój dziedzin naukowych zajmujących się człowiekiem.

Zaraz po wygłoszonych prelekcjach odbyła się dyskusja naukowa. Pytania oscylujące w zakresie prezentowanych referatów stawiali kolejno: ks. oficjał dr Waldemar Gałązka, ks. dr Tomasz Rakoczy, pani dr Aleksandra Brzemia-Bonarek, pani prof. dr hab. Elżbieta Niewiadomska, ks. prof. dr hab. Józef Wroceński. W trakcie prowadzonej dyskusji, ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak przekazał wiadomość o dokonanym na trwającym w tej chwili w Watykanie konsystorzu, podniesieniu ks. abpa Kazimierza Nycza do godności kardynalskiej.

Po zakończonej dyskusji uczestnicy Konferencji przeszli na obiad.

II Sesja (popołudniowa) rozpoczęła się o godz. 14.30. Przewodniczyli jej pan prof. dr hab. Jan Terelak (UKSW) oraz ks. prof. dr hab. Ryszard Szttychmier (UWM), zastępując nieobecnego z powodu choroby ks. prof. dr hab. Józefa Krukowskiego. Został też nieco zmodyfikowany program Konferencji, gdyż ze względu na przełożenie wykładu pani prof. dr. hab. Lidii Cierpiałowskiej (UAM) na dzień następnny, rozpoczęto od wykładu pana prof. dr. hab. Józefa Kocura (UMŁ), zatytułowanego: *Ocena psychicznej zdolności do zawarcia małżeństwa u osób chorych psychicznie*. Autor omówił w pierwszej kolejności wpływ czynników psychopatologicznych na zdolność do zawarcia małżeństwa w odniesieniu do Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego, szczególnie art. 12 i 19 oraz w odniesieniu do Kodeksu Prawa Kanonicznego, szczególnie kan. 1095 nr 1-3. Ogromną wartością przedłożonego referatu było wykazanie związku

między konkretnymi zaburzeniami psychicznymi a nie-wypełnianiem obowiązków małżeńskich. Następnie zabrał głos ks. prof. dr hab. Stanisław Paździor (KUL), poruszając temat *Niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*. Skupił się zasadniczo na dwóch aspektach przedmiotowego zagadnienia: przymiotach i przyczynach niezdolności. Wśród pierwszych omówił: ciężkość, trwałość, uprzedniość i absolutność incapacitas. Gdy idzie natomiast o grupę przyczyn skupił się na takich zaburzeniach jak: alkoholizm, narkomania, lekomania, Internet, homoseksualizm, biseksualizm, erotomania, transseksualizm, upośledzenie umysłowe, padaczka, stwardnienie rozsiane i osobowość starcza. Spośród kilku pytań, które Autor postawił na końcu referatu, jedno zasługuje na szczególne uwypuklenie, a mianowicie jakie metody psychologiczne pozwalają określić zaburzoną osobowość w chwili zawierania małżeństwa, gdy zostało ono zawarte 20 lat wcześniej w odniesieniu do toczącego się procesu? Kolejna prelegentka, pani prof. dr hab. Elżbieta Niewiadomska (KUL) w referacie pt.: *Alkoholizm i narkomania jako zaburzenia psychiczne*, zwróciła w pierwszej kolejności uwagę na dwa motywy skłaniające do omówienia powyższych uzależnień, tj. powszechność zjawiska oraz źródło wielu zaburzeń. Następnie w tej perspektywie omówiła czym jest uzależnienie, jakie substancje prowadzą do uzależnienia, diagnozowanie uzależnienia o charakterze statycznym oraz diagnozowanie dynamiki uzależnienia. Ostatnim wykładem II Sesji popołudniowej był *Wpływ uzależnień na ważność małżeństwa kanonicznego* zaprezentowany przez ks. prof. dr hab. Jana Krajczyńskiego (UKSW). Jak zauważył Szanowny Prelegent, ów temat jest ściśle skorelowany z wcześniejszym zaprezentowanym przez panią prof. dr hab. Elżbietę Niewiadomską (KUL), a jego materia oparta na orzecznictwie Roty Rzymskiej w odnośnych przypadkach. Powołując się na tak znakomity i znaczący Trybunał, ks. prof. dr hab. Jan Krajczyński podniósł tezę, iż w odniesieniu do alkoholizmu można mówić o przyczynach incapacitas, w konsekwencji skutkujących nieważnością małżeństwa, gdy ma on formę tzw. alkoholizmu chronicznego, a nie wyłącznie skłonności.

Zaraz po wygłoszonych prelekcjach odbyła się dyskusja naukowa. Pytania oscylujące w zakresie prezentowanych referatów stawiali oraz podejmowali dyskusję: pan prof. dr hab. Józef Kocur, ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon, pani prof. dr hab. Stanisława Steuden, ks. prof. dr hab. Jan Krajczyński, ks. dr hab. Ryszard Sztuchmiller, ks. prof. dr. hab. Tomasz Rozkrut, ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski, pani prof. dr hab. Elżbieta Niewiadomska, ks. dr Sławomir Bukalski. O godz. 17.00 zakończono pierwszy dzień Konferencji.

W czwartek, następnego dnia, o godz. 9.00, III Sesją rozpoczęto dalszy cykl Konferencji. Z powodu nieobecności pani prof. dr hab. Elżbiety Niewiadomskiej (KUL) i ks. prof. dr hab. Józefa Krzywdy (UPJPII), przewodniczyli jej pani prof. dr hab. Stanisława Steuden i ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski. W dużej mierze

uległ zmianom program niniejszej sesji. Pierwszy wykład wygłosiła pani prof. dr hab. Lidia Cierpiałowska (UAM) przedkładając temat: *Zaburzenia osobowości z pogranicza nerwicy i psychozy w kontekście niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich*. Na wstępie przedstawiła zagadnienie z socjologicznej płaszczyzny badań, wyszczególniając trzy przymioty, które aktualnie są najczęściej oczekiwane w małżeństwie: zaangażowanie emocjonalne i uczuciowe przez całe życie, namiętność i intymność w znaczeniu bliskości. Następnie wskazała na związek istniejący pomiędzy szczęśliwością w małżeństwie a zdrowiem fizycznym i psychicznym małżonków. Ukazała cztery cechy, które definiują szczęśliwy związek małżeński: małżonkowie koncentrują się na tym, co pozytywne, a cechy negatywne sprowadzają na dalszy plan; słuchają siebie i rozumieją; konflikty są rozwiązywalne, tzn. małżonkowie rozumieją problem, który ich dzieli; osoby odnoszą się do zachowań, a nie do motywów i intencji tych zachowań. Na tle tych zagadnień, zaprezentowała wreszcie zaburzenia osobowości ze szczególnym uwzględnieniem tzw. zaburzenia borderline. Następnie zabrał głos Prodziekan ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak (UKSW) w temacie *Niezdolność absolutna czy niezdolność relatywna*. Już we wstępie postawił niezwykle istotne a zarazem polemiczne pytanie: czy można brać pod uwagę niezdolność relatywną przy orzekaniu nieważności małżeństwa? Odpowiadając na nie posłużył się następującymi narzędziami badawczymi: ujęciem małżeństwa w relacji międzyosobowej; niezdolnością konsensualną w kontekście przeszkody impotencji, głównymi założeniami tezy incapacitas relativa, oraz błędami i niebezpieczeństwami aplikacji takiej teorii na grunt sądownictwa kościelnego. Trzecim tematem Sesji III był *Dialog sędziego z biegłym* wygłoszony przez ks. prof. dr hab. Tomasza Rozkruta (UPJPII). W swojej prelekcji skupił się on na pięciu istotnych kwestiach w tej materii: powołaniu biegłego przez sędziego kościelnego; realizacji opinii przez biegłego; przedstawieniu opinii sędziemu wraz z ewentualnymi wyjaśnieniami; ocenie opinii biegłego przez sędziego zgodnie z zasadą iudex peritus peritorum, nauczaniu magisterium Kościoła i alokucjach Jana Pawła II w omawianym przedmiocie. Jako ostatni prelegent, zabrał głos ks. dr hab. Piotr Majer przedstawiając referat: *Rozeznanie oceniające*. Wnikliwie wyjaśnił etymologię terminu discretio iudicii oraz jego historyczne korzenie funkcjonowania w trybunałach kościelnych. Następnie odniósł go do istotnych praw i obowiązków małżeńskich.

Zaraz po wygłoszonych prelekcjach odbyła się dyskusja naukowa. Pytania oscylujące w zakresie prezentowanych referatów stawiali kolejno: pan prof. dr hab. Józef Kocur, ks. dr Sławomir Bukalski, ks. dr Tomasz Rakoczy. Po dyskusji nastąpiła przerwa na kawę.

Konferencja została wznowiona Sesją IV o godz. 12.30. Przewodniczyli jej pani prof. dr hab. Iwona Janicka (UŁ) i ks. oficjał dr Waldemar Gałązka. Jako pierwszy przedstawił referat pan dr Przemysław Cynkier (SPZOS Pruszków) w temacie *Rozbieżności*

w ocenie nieważności małżeństwa z powodu choroby psychicznej w orzecznictwie sądów kościelnych i cywilnych – analiza przypadku. We wstępie referatu omówił krótko przyczyny nieważności małżeństwa w prawie cywilnym ze szczególnym uwzględnieniem art. 12 Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego, a następnie przeszedł do prezentacji sprawy małżeńskiej, która trafiła do rozpatrzenia najpierw w sądzie cywilnym w celu unieważnienia małżeństwa z przyczyny wystąpienia schizofrenii, a następnie z tej samej przyczyny została wprowadzona na wokandę sądu duchownego. W referacie porównał metody badań na poziomie sądu cywilnego i kościelnego, a następnie ich aplikacje na grunt tych systemów prawnych. Kolejnym prelegentem był pan prof. dr hab. Zdzisław Majchrzyk (UKSW) z tematem *Ekspertyzy psychologiczne w kontekście wizji osoby w ujęciu antropologii chrześcijańskiej*. Przedstawił antropologiczne ujęcia osoby w filozofii pogańskiej i chrześcijańskiej (Arystotelesa, św. Augustyna), współczesne ujęcia psychologiczne badające ludzkie zachowania (psychoanaliza Zygmunta Freuda), koncepcję postmodernistyczną osoby, założenia psychologii pozytywnej oraz funkcję psychologii antropologii chrześcijańskiej na gruncie kanonistyki. Jako ostatni zabrał głos ks. prof. dr hab. Ginter Dzierżon (UKSW), prezentując zagadnienie *Recepcji osiągnięć psychologii i psychiatrii w prawie małżeńskim*. Podkreślił, iż nie ma jednej antropologii chrześcijańskiej. Dlatego też stosunek Kościoła do osiągnięć psychologii i psychiatrii z jednej strony umożliwia przyjęcie tych badań, a z drugiej nakazuje ostrożność co do niektórych szkół psychologicznych i psychiatrycznych. Dziedziny te nie są bowiem jednorodne, ponieważ nie mają jednolitych modeli paradygmatycznych, a w konsekwencji mogą – niektóre z nich – być niekoherentne z systemem założeń kanonistycznych.

Po wygłoszonych prelekcjach odbyła się niezwykle żywa dyskusja naukowa. Pytania oscylujące w zakresie prezentowanych referatów stawiali kolejno: ks. prof. dr hab. Henryk Stawniak, ks. prof. dr hab. Ryszard Sztuchmiller, ks. dr hab. Piotr Majer, ks. oficjał dr Waldemar Gałązka, ks. dr Tomasz Rakoczy.

Zamknięcia Konferencji dokonał Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ks. prof. dr hab. Józef Wroceński. W pierwszej kolejności imiennie podziękował organizatorom Konferencji: panu prof. dr hab. Zdzisławowi Majchrzykowi, panu prof. dr hab. Janowi Terelakowi, ks. prof. dr hab. Wojciechowi Góralskiemu i ks. prof. dr hab. Henrykowi Stawniakowi; następnie członkom Komitetu Organizacyjnego i Honorowego Konferencji, imiennie wszystkim piętnastu Szanownym Prelegentom, przewodniczącym poszczególnych Sesji, zabierającym głos w dyskusji. Między innymi swoje podziękowania skierował także do sekretarzy Konferencji, którzy zajmowali się organizacyjnym i technicznym przygotowaniem Konferencji, czyli do pani dr Urszuli Nowickiej i ks. dr. Tomasza Białobrzeskiego z WPK oraz ks. mgr. Mariusza Karbowskiego z WFCh.

Podsumowując warto jeszcze raz odwołać się do słów Sługi Bożego Jana Pawła II zaczerpniętych z encykliki *Fides et ratio* (nr 4), iż człowiek „przynaglany pragnieniem odkrycia ostatecznej prawdy swojego istnienia, stara się zdobyć pewne elementy uniwersalnej wiedzy, które pozwalają mu lepiej rozumieć samego siebie i coraz pełniej się realizować. Ta podstawowa wiedza bierze początek z zadziwienia, jakie budzi w nim kontemplacja tego, co stworzone: człowiek odkrywa ze zdumieniem, że żyje w świecie i jest związany z innymi (...). W tym właśnie momencie wchodzi na drogę, którą będzie potem zmierzał do odkrycia coraz to nowych horyzontów wiedzy. Bez zadziwienia człowiek popadłby w rutynę, przestałby się rozwijać i stopniowo stałby się niezdolny do życia naprawdę osobowego. (...) Zdolność do abstrakcyjnej refleksji właściwa dla umysłu ludzkiego pozwala, aby nadał on (...) ścisłą formę swojemu myśleniu i w ten sposób wypracował wiedzę systematyczną, odznaczającą się logiczną spójnością twierdzeń i harmonią treści. Dzięki temu procesowi w środowisku różnych kultur i w różnych epokach osiągnięto rezultaty, które doprowadziły do zbudowania prawdziwych systemów myślowych”. Z głębokim przekonaniem można stwierdzić, iż Ogólnopolska Konferencja Naukowa, zawarta w trafnie sformułowanym temacie *Zdolność / niezdolność do zawarcia małżeństwa kanonicznego – perspektywa psychologiczna, psychiatryczna i kanonistyczna* wpisuje się w ten nurt.

ks. Bartosz Nowakowski